

แนวคิดในการออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย
เพื่อการแสดงประกอบเพลง “กลิ่นแก้วเจ้าจอม”
A Concept for Designing and Creating Costumes
for Performances of “Klin Kaew Chao Chom”

พีรณัฐ ทรงเกตุกุล / Peeranat Songketkun¹

Received : Jun. 30, 2022 Revised: Oct. 17, 2022 Accepted: Dec. 13, 2022

บทคัดย่อ

ผู้สร้างสรรค์ผลงานทดลองออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย “พระนางแก้วเจ้าจอม” ตัวละครหลักในบทเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม โดยทำการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครพระนางแก้วเจ้าจอม และรูปแบบการแต่งกายโดยการชมวีดิทัศน์การแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม จากการแสดงละครเวทีเรื่องกลิ่นแก้วเจ้าจอม เริ่มจากการศึกษา เนื้อเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม ถอดความ และตีความหมายของเนื้อเพลง จากนั้น จึงทำการวิเคราะห์หีบหบาทและสถานะของพระนางแก้วเจ้าจอมในบทเพลง พบว่า 1) เมื่อ 100 ปีก่อน พระนางแก้วเจ้าจอมเป็นนางฟ้าในสวนสุนันทา อุทยานบนสวรรค์ 2) นางฟ้าแก้วเจ้าจอมได้เสด็จลงมาสถิตที่ต้นแก้วเจ้าจอม บนโลกมนุษย์ หลังจากที่มิพระราชาพระองค์หนึ่งได้ปลุกต้นแก้วเจ้าจอมขึ้น เพื่อระลึกถึงพระราชินีของพระองค์ที่ได้สิ้นพระชนม์ไป 3) นางฟ้าแก้วเจ้าจอม จึงมีสถานะเป็นนางไม้และได้เป็นราชินีแห่งนางไม้ในสวนสุนันทา รวมถึงทฤษฎี และขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกาย และได้ทำการออกแบบเครื่องแต่งกาย

¹สาขาวิชาศิลปะการแสดง (แขนงนาฏศิลป์ไทย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

¹Department of Thai Dance, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

โดยการสร้างรูปภาพประกอบโทนสีและอารมณ์ (Mood and Tone) 1 รูป เพื่อใช้ในการสื่อสารแรงบันดาลใจจินตภาพของพระนางแก้วเจ้าจอม กำหนด คำสำคัญ (Keyword) เพื่อใช้ในการออกแบบ 5 คำ ได้แก่ 1) ดอกแก้วเจ้าจอม 2) นางฟ้า 3) สวนสวรรค์ 4) ราชนีนางไม้ 5) วังสวนสุนันทา และสร้างภาพอ้างอิง (Reference board) เพื่อใช้กำหนดแนวคิดในการออกแบบ จากนั้น จึงจัดสร้างเครื่องแต่งกายโดยเลือกใช้วิธีการนุ่งห่มแบบสตรีสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยการนุ่งสอดและเย็บกลึง ในรูปแบบของชุดไทยสไบเฉียง ห่มผ้าสะพัก กรองสไบ นุ่งผ้าถุงด้วยวิธีจีบหน้านางซีกชายพก โดยเลือกใช้ผ้า โทนสี การลวดทอน การซ้อนทับ ความระยิบระยับ และความพลิ้วไหว เพื่อให้ สอดคล้องและสื่อสารถึงตัวละครพระนางแก้วเจ้าจอม ผู้สร้างสรรค์ผลงานพบว่า ประโยชน์ของการได้ทำผลงานสร้างสรรค์ในครั้งนี้ ทำให้ได้ค้นพบขั้นตอน การออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อการแสดงและเทคนิควิธีการนำไปใช้ในการเรียนการสอน และถ่ายทอดสู่นักศึกษาทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติงาน การออกแบบ เพื่อการแสดงนาฏศิลป์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : การออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง พระนางแก้วเจ้าจอม วังสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Abstract

The creator of this study experimented designing and creating costumes of "Queen Kaew Chao Chom", the main character in the song Klin Kaew Chao Chom. The study was conducted by researching and collecting detailed information about the character of Phra Nang Kaew Chao Chom and her costumes by watching a video of the stage play of the song Klin Kaew Chao Chom. The study begins with the exploration of the lyrics of Klin Kaew Chao Chom. Then, the lyrics were transcribed and interpreted. Next, the role and status of Queen Kaew Chao Chom in the song were analyzed. It is

found that 1) A hundred years ago, Phra Nang Kaew Chao Chom was an angel in Sunandha Park in the heaven of Lord Indra; 2) Angel Kaew Chao Chom came down to reside at the Kaew Chao Chom tree on Earth after a king has planted a Kaew Chao Chom tree to commemorate his queen who had died; and 3) Angel Kaew Chao Chom had the status of a nymph and became the queen of the nymphs in Suan Sunandha Park. The theory of costume designing was also analyzed, and the costumes were then designed by creating a picture indicating mood and tone to communicate the inspiration of the image of Phra Nang Kaew Chao Chom. Then, 5 keywords were specified for costume designing: 1) Kaew Chao Chom flower 2) Angel 3) Heavenly Park 4) Queen of Nymph and 5) Suan Sunandha Palace. A reference board was then created to define the design concept. The costumes were created by choosing the form of a Thai woman traditional costume in the early Rattanakosin period by tying, draping, pleating, and sewing fabric and by choosing fabrics, tones, attenuation, overlays, glittery, and smoothness to be consistent and communicate the character of Phra Nang Kaew Chao Chom. The creator discovers the benefits of designing costumes for performances leading to the costume designing process. Moreover, concrete techniques are found for teaching and transferring knowledge to students in terms of theory and practice of costume designing for Thai dance performances.

Keywords : Costume design, Costume for Performance, Queen Kaew Chao Chom, Suan Sunandha Palace, Suan Sunandha Rajabhat University

บทนำ

“กลิ่นแก้วเจ้าจอม” เป็นชื่อของบทเพลงหนึ่งที่ใช้ในการอารัมภบท (Introduction) เพื่อเกริ่นนำหรือปูเรื่อง (Prologue) ก่อนที่จะนำผู้ชมเข้าสู่เนื้อเรื่องหลักในการแสดงละครเวทีเรื่อง “กลิ่นแก้วเจ้าจอม” ซึ่งถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของมหาวิทยาลัยที่ก่อกำเนิดจากพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ด้วยการแสดงร่วมสมัย (Contemporary Dance) ประกอบแสง สี เสียง และสื่อผสม จัดแสดงครั้งแรกในงาน “ใต้ร่มพระบารมี 70 ปี สวนสุนันทา” เพื่อเฉลิมฉลองประวัติศาสตร์อันยาวนานของมหาวิทยาลัย (เรื่องชัย ทรัพย์นรินทร์, 2549) ภายใต้แนวคิด “จากพระราชอุทยานในพระราชวัง สู่สถาบันการศึกษา” จนมาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏในปัจจุบัน โดยจัดแสดงระหว่างวันที่ 8 - 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 ณ ลานหน้าอาคารสำนักศิลปะและวัฒนธรรม (ตึกนักสายสุทธานพดล ตึก 27) และถูกจัดแสดงขึ้นอีกเป็นครั้งที่สองในงาน “ใต้ร่มพระบารมี 80 ปี สวนสุนันทา” ในปี พ.ศ. 2561

การแสดงทั้งหมดแบ่งออกเป็น 4 ช่วง โดยเล่าถึงประวัติความเป็นมาเมื่อครั้งสวนสุนันทาเป็นพระราชอุทยาน จนกลายมาเป็นพระราชฐานชั้นในและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสถานะวังสู่การเป็นสถานศึกษา โดยได้สอดแทรกเรื่องราวชีวิตในวังของหม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์ ข้าหลวงเก่าของสมเด็จพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

จากการชมการแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอมผ่านแว่นขยายของความเป็นนักร้องแบบเพื่อการแสดง ผู้สร้างสรรค์ผลงานพบว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มีทรัพยากรความเป็นวังสวนสุนันทา และอัตลักษณ์ที่น่าสนใจที่นักร้องแบบเพื่อการแสดงสามารถนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจ และพัฒนาแนวคิดในการออกแบบของค์ประกอบต่าง ๆ ของการแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงมีแนวคิดในการทดลองสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายสำหรับตัวละครพระนางแก้วเจ้าจอม เพื่อนำเสนอความเป็นวังสวนสุนันทา และอัตลักษณ์

ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาผ่านการออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย เพื่อนำเสนอความเป็นวังสวนสุนันทาและอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ผู้สร้างสรรค์ผลงานใช้วิธีเก็บข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครพระนางแก้วเจ้าจอมและรูปแบบการแต่งกาย โดยการชมวีดิทัศน์การแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม จากการแสดงละครเวทีเรื่องกลิ่นแก้วเจ้าจอมทั้งสองครั้งที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาได้ทำการจัดแสดง จากนั้นจึงทำการศึกษาเนื้อเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอม ถอดความ และตีความหมายของเนื้อเพลง

ภาพที่ 1 การแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอมในการแสดงละครเวที

เรื่องกลิ่นแก้วเจ้าจอม ครั้งที่ 1

(ที่มา : สมบัติ สิริอุดมเศรษฐ์, 2556)

หลังจากที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานถอดความและตีความหมายของเนื้อเพลง กลิ่นแก้วเจ้าจอม พบว่าเรื่องราวในบทเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจ่อมกล่าวถึงเหล่านางไม้ ในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ออกมาร้องรำทำเพลง และเรียงระบำใน ยามราตรี ซึ่งพระนางแก้วเจ้าจ่อมผู้เป็นราชินีแห่งนางไม้ในสวนสุนันทาก็เสด็จ ออกมาร่วมด้วย และได้เล่าถึงที่มาของตนเองว่า เมื่อ 100 ปีก่อน นางนั้นสถิต อยู่ในสวนสุนันทาอุทยานบนสวรรค์ที่พระอินทร์ได้เนรมิตขึ้นมา เพื่อมอบให้แก่ มเหสีผู้เป็นที่รัก จนกระทั่งมีพระราชพาพระองค์หนึ่งได้ปลุกต้นแก้วเจ้าจ่อมขึ้น ณ สถานที่แห่งนี้ เพื่อระลึกถึงความรักที่ทรงมีให้แก่ราชินีของพระองค์ นามว่า สุนันทาทวี ผู้ซึ่งได้สิ้นพระชนม์กลางสายน้ำ กลิ่นของแก้วเจ้าจ่อมได้หอมกระจาย ฟุ้งขึ้นไปถึงบนสวรรค์ พระนางจึงได้ละจากเทวโลกลงมาสถิตยังแก้วเจ้าจ่อมต้นนี้ จากนั้นนางไม้จึงขอให้พระนางแก้วเจ้าจ่อมได้เล่าเรื่องราวความเป็นมาของ สถานที่แห่งนี้เมื่อครั้งอดีตให้พวกเหล่านางไม้ได้ฟัง เพื่อนำเข้าสู่ฉากต่อไป ของการแสดงละคร

จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์บทบาทและสถานะของพระนางแก้วเจ้าจ่อม ในบทเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจ่อม จึงสามารถสรุปโดยเรียงลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ได้ดังนี้

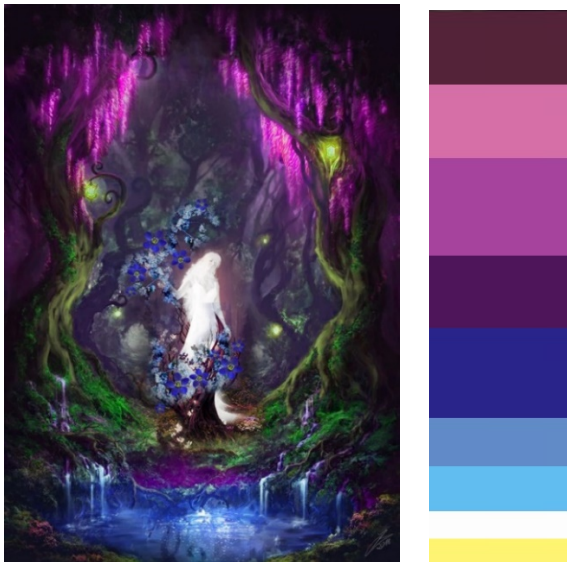
1. เมื่อ 100 ปีก่อน พระนางแก้วเจ้าจ่อมเป็นนางฟ้าในสวนสุนันทา อุทยานบนสวรรค์
2. นางฟ้าแก้วเจ้าจ่อมได้เสด็จลงมาสถิตที่ต้นแก้วเจ้าจ่อมบนโลกมนุษย์ หลังจากที่มีพระราชพาพระองค์หนึ่งได้ปลุกต้นแก้วเจ้าจ่อมขึ้น เพื่อระลึกถึงพระราชินี ของพระองค์ที่ได้สิ้นพระชนม์ไป
3. นางฟ้าแก้วเจ้าจ่อมจึงมีสถานะเป็นนางไม้และได้เป็นราชินีแห่งนางไม้ ในสวนสุนันทา

เมื่อผู้สร้างสรรค์ผลงานได้ข้อมูลบทบาทและสถานะของพระนางแก้ว เจ้าจ่อมแล้ว จึงทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของวังสวนสุนันทา และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทาที่สอดคล้องกับบทเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจ่อม และสรุปออกมาเป็น

คำสำคัญ (Keyword) จำนวน 5 คำ เพื่อนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบเครื่องแต่งกาย ได้แก่ 1) ดอกแก้วเจ้าจอม 2) นางฟ้า 3) สวรรค์ 4) ราชนินางไม้ และ 5) วิ่งสวนสุนันทา จากนั้นจึงทำการศึกษาทฤษฎีและขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกาย อาทิ ทฤษฎีสี ประวัติศาสตร์เครื่องแต่งกาย ยุคสมัย รูปแบบของเครื่องแต่งกาย ชนิดของผ้า เครื่องประดับ ทรงผม เป็นต้น

การออกแบบและกำหนดแนวคิด

ผู้สร้างสรรค์ผลงานเริ่มจากการสร้างรูปภาพประกอบโทนสีและอารมณ์ (Mood and Tone) ขึ้นมา 1 รูป เพื่อใช้ในการสื่อสารแรงบันดาลใจ (Inspiration) จินตภาพของพระนางแก้วเจ้าจอม

ภาพที่ 2 รูปภาพประกอบโทนสีและอารมณ์ (Mood and Tone)
และแถบสี (Color Chart)

(ที่มา : พีรณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

จากนั้นผู้สร้างสรรค์ใช้คำสำคัญ (Keyword) ที่ได้จากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวังสวนสุนันทาและอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่สอดคล้องกับบทเพลงกลืนแก้วเจ้าจอมจำนวน 5 คำ ได้แก่ 1) ดอกแก้วเจ้าจอม 2) นางฟ้า 3) สวนสวรรค์ 4) ราชินางไม้ และ 5) วังสวนสุนันทา และนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักสำหรับการสร้างภาพอ้างอิง (Reference board) โดยคัดเลือกรูปภาพที่สอดคล้องกับคำสำคัญทั้ง 5 คำ แล้วนำมาจัดเรียงเข้าด้วยกัน และใช้วิธีการตัดต่อหรือตัดปะภาพขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ได้ภาพอ้างอิงที่สื่อถึงภาพรวมของตัวละครพระนางแก้วเจ้าจอม

ภาพที่ 3 ภาพอ้างอิง (Reference board)
สำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม
(ที่มา : พีรณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้วางแนวคิดให้พระนางแก้วเจ้าจอมเป็นกายทิพย์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี หลังจากที่สิ้นพระชนม์

ไปแล้ว ดวงพระวิญญานจึงเสด็จกลับไปจุติเป็นนางฟ้าแก้วเจ้าจอมบนสรวงสวรรค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้สร้างสวนสุนันทาขึ้น เพื่อให้เป็นพระราชอุทยานในพระราชวังดุสิต ครั้นหนึ่งเมื่อเสด็จประพาสเกาะชวา (ประเทศอินโดนีเซีย) พระองค์ได้ทรงนำพรรณไม้ชนิดหนึ่ง กลับมายังสยาม และทรงนำมาปลูกในเขตพระราชอุทยานสวนสุนันทา นั่นก็คือ ต้นแก้วเจ้าจอม จึงเป็นเหตุให้นางฟ้าแก้วเจ้าจอมเสด็จลงมาจากสวรรค์ เพื่อมาสถิตย์ต้นแก้วเจ้าจอมในพระราชอุทยานวังสวนสุนันทา นับแต่นั้นมา

ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงกำหนดให้รูปแบบการแต่งกายของพระนางแก้วเจ้าจอมเป็นรูปแบบการแต่งกายในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 โดยมีแรงบันดาลใจมาจากพระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี โดยใช้วิธีการนุ่งห่มแบบโบราณด้วยการนุ่งสอด และวิธีการเย็บกลึงในรูปแบบของชุดไทยสไบเฉียง ห่มผ้าสะพัก มีสไบกรอง และนุ่งผ้าถุงด้วยวิธีจับหน้านางซึกชายพก

ภาพที่ 4 พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี
(ที่มา : มูลนิธิอนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิม, 2561)

จากนั้นจึงทำการร่างแบบและใส่รายละเอียดของชุด โดยอ้างอิงจากภาพอ้างอิง (Reference board) โดยเลือกใช้โทนสีจากรูปภาพประกอบโทนสีและอารมณ์ (Mood and Tone) และแถบสี (Color Chart)

ภาพที่ 5 ภาพร่าง (Sketch) การออกแบบเครื่องแต่งกาย
พระนางแก้วเจ้าจอม
(ที่มา : พีรณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

การจัดสร้างเครื่องแต่งกาย

1) ผ้าสไบและผ้าสะพัก

ในสมัยก่อนสตรีชาวสยามยังไม่รู้จักการใช้ชุดชั้นใน การห่มสไบจับหรือใช้สไบเพียงชิ้นเดียวพันห่มกายจึงไม่มีมิติคิดเพียงพอ เมื่อครั้งที่ต้องออกงานหรืออยู่ต่อหน้าธารกำนัล จึงมีการนำสไบอีกผืนหนึ่งมาห่มทับอีกหนึ่งชั้น โดยเรียกวิธีการห่มว่า “ห่มสะพัก” การห่มผ้าสะพักปรากฏหลักฐานการนุ่งมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏหลักฐานการนุ่งบัญญัติไว้ในธรรมเนียมการแต่งกายของราชสำนัก เช่น พระมเหสีทรงนุ่งยกห่มผ้าตาดทอง ฉลองพระองค์ทรงสะพัก

ปักปักแมลงทับ (ไทยสไตล์สตูดิโอ (Thai Style Studio), 2563) โดยทั่วไปแล้ว สตรีชาววังหรือที่เรียกว่าฝ่ายในจะหม่สะพัก ซึ่งส่วนมากเป็นผ้าสะพักทาดทอง ส่วนราชวงศ์ชั้นสูงจะเรียกว่าผ้าทรงสะพัก การหม่ผ้าสะพักนอกจากเพื่อความมิดชิดสวยงามแล้ว ยังสามารถใช้แสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้หม่ และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับการนุ่งหม่ผ้าในระดับพิธีการของเขตพระราชฐานสำหรับเจ้านายฝ่ายใน และสตรีชั้นสูงในราชสำนัก ทั้งนี้การนุ่งหม่ผ้าสะพักเองยังส่งอิทธิพลต่อพัฒนาการในการนุ่งหม่สไบแบบสองชั้น ในเวลาต่อมาเพื่อความเรียบร้อย และเพื่อเป็นการปกปิดเรือนร่างของสตรีชาวสยามให้มิดชิดและเหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ (เอ เอ โกลด์ (AA Gold), 2563)

ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้เลือกใช้ผ้าลูกไม้ 3 ชนิด ที่มีเฉดสีแตกต่างกัน ได้แก่ สีฟ้า สีคราม และสีม่วง โดยใช้ผ้าลูกไม้สีฟ้าลายเถาดอกไม้ขนาดความยาว 2.5 เมตร กว้าง 20 เซนติเมตร เป็นผ้าสไบสะพัก และใช้ผ้าลูกไม้สีครามและสีม่วงมาตัดฉลุและเลาะพื้นที่ตาข่ายออกให้เหลือเพียงลายปักด้ายลายลูกไม้เท่านั้น จากนั้นจึงนำมาถักติดบนผ้าสไบลูกไม้สีฟ้า โดยกลิ้งซ้อนและเหลื่อมเป็นจุด ๆ เพื่อให้บางขึ้นส่วนและบางลวดลายปักได้เลื้อยไหลได้อย่างอิสระ และเกิดมิติของของความเป็นพรรณไม้ พร้อมกับใช้ผ้าชีฟองที่มีความพลิ้ว บางเบา ในโทนสีชมพู มาใช้หม่แทนผ้าสไบจีบเพื่อลดทอนเส้นตรงที่ให้ความรู้สึกแข็งและทื่อที่เกิดขึ้นบนชุด

ภาพที่ 6 ผ้าซีฟองสีชมพูและผ้าลูกไม้ 3 รูปแบบที่ผู้สร้างสรรค์
ผลงานนำมาใช้ในการตัดเย็บผ้าสะพักและผ้าสไบ
(ที่มา : พีรณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

2) ผ้าถุงหรือฝ้ายก

เพื่อให้เกิดลวดลายตามแนวที่ต้องการ ฝ้ายกจะมีตะกอกของเส้นยืนที่แยกกันต่างหาก ลวดลายที่เกิดขึ้นจะเกิดตามแนวเส้นพุ่งที่ไปสานตามลายที่คิดไว้ การทอฝ้ายกดอกจึงจำเป็นต้องใช้ความชำนาญและเทคนิคเฉพาะตัว และใช้เวลานานในการทอ เพราะทำด้วยมือทั้งหมด แต่เป็นผ้าที่สามารถสร้างสรรค์ลวดลายได้อย่างสวยงาม และมีความหลากหลายของสีที่วิจิตร ทรงคุณค่าและภูมิปัญญา มีมูลค่าสูง มักใช้ในโอกาสสำคัญ

ฝ้ายก ถือเป็นผ้าที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานให้กับบุคคลสำคัญ เจ้านาย และข้าราชการชั้นสูง ใช้เวลาสวมใส่เวลาเข้าเฝ้า ซึ่งสามารถใช้ในการบ่งบอกสถานะของบุคคลต่าง ๆ ที่เป็นกลุ่มชนชั้นปกครองเท่านั้น (ไทยซิลค์ (Thaisilk), 2558) ฝ้ายกเป็นเทคนิคการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าด้วยการทอผ้าที่ทอขยงให้สูงจากพื้นผ้า มีเส้นด้ายเข้ดขึ้นเรียกว่า เส้นยก ด้ายที่จ้มลงเรียกว่า เส้นข่ม เมื่อทอพุ่งกระสวยไปมาระหว่างเส้นยกและเส้นข่มจะเกิดเป็นลวดลายนูนขึ้นจากพื้นผ้า โดยใช้เส้นพุ่งพิเศษ เช่น ดิ้นเงิน เรียกว่า ฝ้ายกเงิน ดิ้นทอง เรียกว่า ฝ้ายกทอง และไหมสีต่าง ๆ เรียก ฝ้ายกไหม ฝ้ายกเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

เรื่อยมาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ ผ้าตาสมุกข์ (ลายทาง) ผ้าลายราชวัตรผ้าชายธง ผ้ายดอกพิกุล ผ้ายดอกพิกุลลายก้านแย่ง ผ้ายกกริ้ว เป็นต้น (สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. ม.ป.ป.)

ผู้สร้างสรรค์ผลงานใช้รูปภาพผ้ายกฉลองพระองค์จากภาพพระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานกำหนดอยู่ในภาพอ้างอิง (Reference Board) ซึ่งเป็นผ้ายกลายสังเวียน สอดคล้องกับข้อมูลรูปแบบการทอของผ้ายกเมืองนครที่เป็นลักษณะกรวยเชิงซ้อนหลายชั้น สำหรับเจ้าเมือง ขุนนางชั้นสูง และพระบรมวงศานุวงศ์นุ่งเท่านั้น นิยมทอด้วยเส้นทอง ลักษณะกรวยเชิงจะมีความละเอียดอ่อนช้อย ลวดลายลักษณะประกอบกัน ริมผ้าจะมีลายของผ้าเป็นแนวยาวตลอดทั้งผืน กรวยเชิงมีตั้งแต่ 2 ชั้น และ 3 ชั้น ลักษณะพิเศษของกรวยเชิงคือ ผ้าจะมีการทอสลัสีด้วยเทคนิคการมัดหมี่เป็นสีต่าง ๆ เช่น แดง น้ำเงิน ม่วง ส้ม น้ำตาล ลายท้องผ้านิยมทอผ้าพื้น และยกดอก เช่น ยกดอกลายเกล็ดพิมเสน ลายดอกพิกุล เป็นต้น

เดิมที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้ออกแบบส่วนท่อนล่างที่เป็นผ้านุ่งแบบจีบหน้านางหางไหล ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าเนื้อนุ่มและปลิวนำมานุ่งจีบหน้านาง แต่เมื่อได้ทดลองนำมานุ่งแล้วพบว่าภาพรวมของชุดดูพลิ้วไหวและดูนุ่มมากเกินไป ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงเปลี่ยนมาใช้ผ้ายกไหมเทียมลายราชวัตรก้านแย่ง เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงถึงพระฐานานุศักดิ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ที่ทรงเป็นสตรีชั้นสูงในตำแหน่งพระภรรยาเจ้าของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

ภาพที่ 7 รูปแบบผ้ายกสังเวียนแบบกรวยเชิงซ้อนหลายชั้น
(ที่มา : ปักหมุดเมืองไทย, 2563)

ภาพที่ 8 ผ้านุ่งยกไหมเทียมลายราชวัตรก้านแย่ง
ในหุ่นแสดงแบบเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม
(ที่มา : พีรณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

3) เครื่องประดับ

เมื่อชุดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในครั้งแรกผู้สร้างสรรค์ผลงานเลือกใช้เครื่องประดับโลหะสีเงินที่ประดับด้วยเพชรสีขาว เพื่อให้ภาพรวมของชุดเกิดความระยิบระยับ แทนสภาวะความเป็นทิพย์ของพระนางแก้วเจ้าจอม แต่พบว่าเครื่องประดับโลหะบางชิ้นที่เป็นลักษณะรูปทรงเรขาคณิตที่ชัดเจน กลับสร้างอารมณ์ความรู้สึกแข็งทื่อ ขัดกับภาพลักษณ์และสภาวะความเป็นนางไม้ของพระนางแก้วเจ้าจอม ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงได้ทำการปรับเปลี่ยนรูปแบบเครื่องประดับเป็นลักษณะของงานดอกไม้แห่งประดิษฐ์ เช่น ดอกพุดดินปั้น ดอกกรักดินปั้น ดอกแก้วเจ้าจอมดอกปลอม ผสมผสานกับเครื่องตกแต่งชนิดอื่น ๆ ได้แก่ ลูกปัดทอง ลูกปัดคริสตัล กลีบขี้โลหะชุบทอง เป็นต้น มาเรียงร้อยและสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นเครื่องประดับที่ร่วมสมัยและสร้างความรู้สึกถึงความเป็นธรรมชาติและความเป็นนางไม้ของพระนางแก้วเจ้าจอมมากยิ่งขึ้น อาทิ กรรเจียกจรแบบใหม่ (Ear Cuff) อุบะยาวติดกับกรรเจียกจร ช่อดอกแก้วเจ้าจอม มาลัยดอกพุดบิตเกลียวประดับผม และปิ่นปักผมทั้งแบบโลหะและงานดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

ภาพที่ 9 เครื่องประดับพระนางแก้วเจ้าจอม กรรเจียกจรแบบใหม่ (Ear Cuff) อุบะยาวติดกับกรรเจียกจร ช่อดอกแก้วเจ้าจอม มาลัยดอกพุดบิตเกลียวประดับผม และปิ่นปักผมทั้งแบบโลหะและงานดอกไม้ประดิษฐ์

(ที่มา : พรีณัฐ ทรงเกตุกุล, 2565)

องค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานสร้างสรรค์

จากการที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้ทำการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ และได้ทดลองออกแบบสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากบทเพลง กลิ่นแก้วเจ้าจอม โดยผู้สร้างสรรค์ผลงานพบว่ามีแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบ และสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอมทั้งหมด 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและกำหนดแนวคิดในการออกแบบ

ขั้นตอนที่ 3 การจัดสร้างเครื่องแต่งกาย

โดยได้ทำการก่อสร้างเค้าโครงเดิมของขนบการแต่งกายแบบไทยของ พระมเหสีเทวีในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรูปแบบการนุ่งยกห่มจีบและห่มผ้า สไบสะพัก แล้วนำมาลดทอน ปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และเพิ่มเติมรายละเอียด เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ของพระนางแก้วในบทเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอมที่สอดคล้อง ต่อเรื่องราวในบทเพลง และเกิดมิติของตัวละครที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ภายใต้ เจื้อนโซ่สถานะความเป็นนางฟ้าและนางไม้ของพระนางแก้วเจ้าจอม จนสำเร็จ ออกมาเป็นเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม ผู้สร้างสรรค์ผลงานมีโอกาสดลองใช้วิธีการเลือกสรรเทคนิคใหม่ ๆ ที่สามารถสื่อสารถึงคำสำคัญ (Keyword) ของตัวละครที่ได้กำหนดไว้ในเบื้องต้น มาปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ รวมถึงสามารถนำขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อการแสดงและเทคนิควิธีการที่ได้ในครั้งนี้ ไปใช้ในการเรียนการสอนและ ถ่ายทอดสู่ นักศึกษาทั้งในเชิงทฤษฎี และการปฏิบัติงานการออกแบบ เพื่อการแสดงนาฏศิลป์ อาทิ การออกแบบ การตีความ วิเคราะห์ พิจารณา ภูมิหลัง ไปจนถึงการเลือกใช้ผ้า ชนิดของผ้า โทนสี รูปแบบ หรือรูปทรงต่าง ๆ ของเครื่องแต่งกาย ให้เข้ากับคาแรคเตอร์และสถานะของตัวละคร เป็นต้น

บทสรุป

บทความวิชาการงานสร้างสรรค์ในครั้งนี้ มีจุดประสงค์ในการออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายการแสดงเพื่อนำเสนอความเป็นวังสวนสุนันทาและอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผ่านการออกแบบที่เกิดจากการศึกษาเนื้อเพลงกลิ้งแก้วเจ้าจอมและถอดความหมายของเนื้อเพลง และนำเสนอในรูปแบบของกระดานภาพ (Board) เพื่อสร้างแนวความคิดที่จะนำไปสู่วิธีการอย่างง่ายสำหรับนักออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อการแสดง โดยเสนอให้มีการกำหนดและสร้างภาพอ้างอิง (Reference Board) และภาพสื่อสารแรงบันดาลใจ (Inspiration Board) ที่นักออกแบบจะต้องใช้เครื่องมือที่จะช่วยกำหนดแนวทางในการสร้างภาพร่าง (Sketch) ให้เกิดขึ้น ยิ่งผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายสามารถเห็นภาพที่ชัดเจนกับสร้างภาพอ้างอิง (Reference Board) และภาพสื่อสารแรงบันดาลใจ (Inspiration Board) ได้มากเท่าไร ก็จะมีส่งผลให้ตัวผู้ออกแบบเองและผู้อื่น อาทิ ผู้กำกับการแสดง ผู้กำกับลีลา หรือลูกค้าสามารถตัดสินใจให้ชิ้นงานทางการแสดงเป็นไปในแนวทางเดียวกันและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ไทยซิลค์ (Thaisilk). (2558). ประเภทของผ้าไหม แบ่งตามวิธีการทอ. สืบค้น 21 ตุลาคม 2562, จาก <https://sites.google.com/site/thaisilk57/home/prapheth-khxng-pha-him-thiy>
- ไทยสไตล์สตูดิโอ (Thai Style Studio). (2563). การทอผ้าสะพัก. สืบค้น 25 กรกฎาคม 2565, จาก <https://thaistylestudio1984.com/b/การทอผ้าสะพัก/>
- ปักหมุดเมืองไทย. (2563). รูปแบบผ้ายกสังเวียนแบบกรวยเชิงซ้อนหลายชั้น [รูปภาพ]. สืบค้น 26 กรกฎาคม, 2565, จาก <https://pukmudmuangthai.com/detail/1856>
- พีรณัฐ ทรงเกตุกุล. (2565). รูปภาพประกอบโทนสีและอารมณ์ (Mood and Tone) และแถบสี (Color Chart) [รูปภาพ]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2565). ภาพอ้างอิง (Reference board) สำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม [รูปภาพ]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2565). ภาพร่าง (Sketch) การออกแบบเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม [รูปภาพ]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2565). ผ้าชีฟองสีชมพูและผ้าลูกไม้ 3 รูปแบบที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานนำมาใช้ในการตัดเย็บผ้าสะพักและผ้าสไบ [ภาพถ่าย]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2565). ผ้านุ่งยกไหมเทียมลายราชวัตรก้านแย่งในหุ่นแสดงแบบเครื่องแต่งกายพระนางแก้วเจ้าจอม [ภาพถ่าย]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- _____. (2565). เครื่องประดับพระนางแก้วเจ้าจอม กรรเจียกจรแบบใหม่ (Ear Cuff) อุษะยาวติดกับกรรเจียกจร ช่อดอกแก้วเจ้าจอม มาลัยดอกพุดปิด

เกลียวประดับผม และปิ่นปักผมทั้งแบบโลหะ และงานดอกไม้ประดิษฐ์ [ภาพถ่าย]. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. มุลนิธิอนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิม. (2561). พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสุภัททันตาภุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี [รูปภาพ]. สืบค้น 26 กรกฎาคม 2565, จาก <https://www.facebook.com/wangdermpalace> เรื่องชัย ทรัพย์นิรันดร์. (2549). กลิ่นแก้วเจ้าจอม. สืบค้น 1 มิถุนายน 2565, จาก http://news.sanook.com/ducation/education_47552.php สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *ยกลวดลายจากโครงสร้างผ้า*. สืบค้น 21 กรกฎาคม 2565, จาก <https://twistthaitrends.com>. สมบัติ สิริอุดมเศรษฐ์. (2556). *การแสดงประกอบเพลงกลิ่นแก้วเจ้าจอมในการแสดงละครเวทีเรื่องกลิ่นแก้วเจ้าจอม ครั้งที่ 1* [รูปภาพ]. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=QvB71mBL8HY> เอ เอ โกลด์ (AA Gold). (2563). *ผ้าสะพัก ผ้าทรงสะพัก*. สืบค้น 25 กรกฎาคม 2565, จาก <https://www.aagoldth.com/article/730/>